

Уткіна Марина Сергіївна -

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Шепотько Анжела Олександрівна -

*магістрантка
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті розглянуто правове регулювання використання творів мистецтва на різних етапах формування авторського права у зарубіжних країнах. На прикладі свободи панорами розглянуто правове регулювання використання творів мистецтва, що розташовані у вільнодоступних місцях. Увага акцентована на відсутності в національному законодавстві поняття «свобода панорами», що в подальшому призводить до плюралізму наукових думок.

***Ключові слова:** інтелектуальна власність, авторське право і суміжні права, твори мистецтва, свобода панорами.*

В статье рассмотрено правовое регулирование использования произведений искусства на разных этапах формирования авторского права в зарубежных странах. На примере свободы панорамы рассмотрено правовое регулирование использования произведений искусства, которые расположены в свободных для доступа местах. Внимание акцентировано на отсутствии в

национальном законодательстве понятия «свобода панорамы», что в дальнейшем приводит к плюрализму научных мыслей.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, авторское право и смежные права, произведения искусства, свобода панорамы.

*M. S. Utkina, A. O. Shepotko. Legal Regulation of the Use of Works of Art:
Foreign Experience*

The article considers the legal regulation of the use of works of art at different stages of the formation of copyright in foreign countries. The example of the freedom of panorama is considered the legal regulation of the use of works of art, which are located in free places for access. Attention is focused on the lack of the concept of «panorama freedom» in national legislation, which in the future leads to a plurality of scientific thoughts. We propose to consider the use of works of art on the example of works of art, which are attributed to the copyright of French law. Since the copyright for works of literature and art was formed for many centuries. We consider it necessary to consider separate stages of its formation, in the process of which the results of creativity related to copyright objects were developed and developed. Considering the issues of legal regulation of the use of works of art, it is appropriate to address the world understanding of the concept of «freedom of panorama» and to consider its components in more detail. The freedom of panorama is the right to free photography in public places where memorable public objects, such as architectural objects, sculptural objects, works of art, etc. It should be noted that in different countries the legal regulation of this issue is significantly different. On the basis of the analysis of the legislation of various European countries concerning regulation of panorama freedom, we can point out that in comparison with other countries of Europe in Germany, freedom of panorama is fixed by law. It is also fair to say that Germany is the most loyal to the «amateur photographers». Taking into account the international experience of legal regulation on the use of works of art and foreign practice, it is necessary to accelerate in reforming the national legislation in the field of copyright

and related rights, namely to provide a clear definition of the concept «freedom of panorama».

***Key words:** Intellectual property, copyright and related rights, works of art, freedom of panorama.*

Постановка проблеми. Дедалі частіше ми чуємо, що ХХІ століття – це час інтелектуальної та інформаційної економіки: на головний план виходить рівень розвитку людських ресурсів, поширення інформації, а також розроблення нових знань, що безпосередньо забезпечують інноваційний розвиток. Слід наголосити, що зі стрімким розвитком нових технологій, їх поширенням на територіях національних кордонів та поза межами національних кордонів, збільшення міжнародного ринку товарів і послуг спричинили значне зростання ролі інтелектуальної власності в науково-технічному прогресі як розвинених країн, так і країн, що перебувають у статусі тих, що розвиваються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що підґрунтям цієї наукової роботи, стосовно правового регулювання використання творів мистецтва слугували праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: М. Sevin, І. І. Верба, Ж. І. Зварич, В. О. Капіца, Ю. Капіца, О. Кохановська, Н. Кузнецова, В. В. Лебідь, Ш.-Л. Монтеस्कьє, О. В. Улітіна, Л. С. Явич.

Невирішені раніше проблеми. Наразі простежується ситуація, коли у внутрішньому та зовнішньому товарообміну відбувається невпинне зростання питомої ваги прав на інтелектуальні продукти. Нові умови ринкового розвитку держави спонукають до принципового оновлення діючої нормативно-правової бази та створення нової дієвої національної системи охорони інтелектуальної власності. У свою чергу, постає необхідність у гармонізації законодавства, що регулює суспільні відносини, що виникають у даній галузі з нормами та положеннями провідних країн [1].

Мета статті полягає в тому, щоб на основні чинного законодавства зарубіжних країн та доктринальних джерел проаналізувати питання зарубіжного досвіду правового регулювання використання творів мистецтва, а також виявити

переваги та недоліки задля можливості імплементації та використання зарубіжного досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. Твори мистецтва увесь час займають вагомe місце в житті суспільства: починаючи із наскальних малюнків первобутніх людей і поступово переходячи до картин всесвітньовідомих художників, що нині знаходяться у музеях багатьох країн світу. Виникнення та розвиток інституту авторського права бере свій початок із Риму та Стародавньої Греції. В свою чергу, суттєві та радикальні зміни припадають на початок другої половини ХХ століття, причому одразу як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Чинниками, що власне і спонукали до початку внесення змін є: по-перше, стрімке зростання ціни на предмети мистецтва (об'єкти інтелектуальної власності авторського права і суміжних прав), які не завжди відтворені правомірним шляхом і за які в свою чергу можна отримати доволі значні доходи; а по-друге, з появою нових технологій відтворення і використання охоронюваних законом об'єктів.

У зв'язку з цим, глобалізація ставить виклик основам захисту прав інтелектуальної власності, оскільки інтелектуальна власність на твори мистецтва вже не є територіальною, з точки зору її застосування та значення. Інтелектуальна власність на твори мистецтва є однією з невід'ємних складових міжнародної торгівлі та глобальної економіки. Попрете враховуючи, що право інтелектуальної власності на твори мистецтва є особистими й територіальними за своїм характером, перед нами постає питання стосовно забезпечення ефективного регулювання та захисту цих прав.

Передусім необхідно наголосити, що право має сенс тільки за умови забезпечення його практичної реалізації. Важливим є те, що відсутність можливості реалізації права є істотним недоліком у правовій системі. Така правова позиція простежується у багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Як справедливо зазначав Ш.-Л. Монтеск'є: «необхідність проведення оцінки стану правового регулювання повинна виходити не з

наявності «хороших» законів, а з можливості здійснення встановлених у цих законах приписів» [2; 318]. Стосовно позиції Л. С. Явича, то тут можна виділити, що автор наголошує на нікчемності права, положення якого нереалізовані в діяльності людей і у суспільних відносинах, а також автор справедливо вказує на неможливість розуміння права у відриві від механізму його реалізації в житті суспільства [3; 201].

Наразі в Україні болючим залишається питання неналежного рівня правового регулювання суспільних відносин у галузі інтелектуальної власності. Саме проблеми, пов'язані з реалізацією наданих прав у відповідності до міжнародних стандартів призводять до такої ситуації. Н. Кузнецова та О. Кохановська у своїй праці акцентують увагу та тому, що наразі до першочергових завдань правового регулювання інтелектуальної власності належить забезпечення реалізації та захисту прав усіх учасників відносин [4; 21].

При здійсненні подальшого правового аналізу варто окремо наголосити, що питання забезпечення реалізації права інтелектуальної власності відноситься до нагальних в плані інтеграції України до Європейського Союзу. Певною мірою це поєднано з відповідними змінами, що відбулися у політиці Євросоюзу відносно права інтелектуальної власності «від пріоритету формального наближення законодавства для асоційованих країн до фокусування уваги більшою мірою не на відповідності актів законодавства, а на реалізації прав інтелектуальної власності» [5; 97].

Надалі пропонуємо розглянути питання стосовно використання творів мистецтва на прикладі творів мистецтва, що віднесені до авторського права французьким законодавством. Оскільки авторське право на твори літератури і мистецтва формувалось на протязі не одного століття. Вважаємо за необхідне розглянути окремі етапи його формування, в процесі яких відбувалося становлення і розвиток результатів творчості віднесених до об'єктів авторського права.

Зокрема, авторське право Франції у XVII сторіччі перебувало в стані інтенсивного розвитку. Громадська думка того часу формувалась на

припущенні, що з-поміж всіх видів власності інтелектуальна власність автора на результат його творчої діяльності є найбільш справедливою та священною. Питання взаємовідносин, що виникали в галузі авторських прав почали вирішуватися на нормативно-правовому рівні, однак коло охоронюваних об'єктів було дуже вузьким, зокрема, охорона прав авторів художніх творів не була забезпечена на гідному рівні. Законодавство революційного періоду в більшій мірі відповідало громадським настроям, підпорядковуючись двом новим завданням радикального оновлення права в цілому, та окремо авторського права[6].

Поступовий розвиток інституту авторського права в положеннях законодавства Франції XVIII сторіччя одночасно супроводжувався теоретичним осмисленням основ авторського права, його юридичної природи та місця в правовій системі. Дана тенденція була притаманна й для російської юриспруденції тотожного етапу становлення авторського права. Переважна кількість французьких теорій, з-поміж яких можна виокремити дві основні, належала до літературної власності. Так згідно з першою теорією результати розумової діяльності, а саме твори літератури, науки і мистецтва, розглядалися як вид власності, а авторські права – як різновид речових прав. Тобто будучи результатами авторської праці, їх головна цінність проявлялась у тому, що вони отримані за результатами інтелектуальної розумової діяльності [7; 106]. Прийняте в даний період законодавство, що регулювало питання літературної, наукової і художньої власності в сфері авторського права, продовжувало свою дію з незначними змінами аж до 1957 року.

До середини XIX сторіччя лідуючою теорією в праві Франції була теорія розумової діяльності в її зміненому законодавством варіанті. Однак ця теорія законодавчо не застосовувалась в тому вигляді, в якому була розроблена, що в подальшому призвело до поступової відмови законодавця від теорії. Так від теорії розумової діяльності в законодавстві Франції та Росії збереглися лише визначені даною теорією поняття [7; 107].

На початку ХХ сторіччя французьке авторське право знаходилося на новому періоді свого розвитку. Так законом від 11 березня 1902 року поняття «твір мистецтва» отримало нове смислове наповнення, відкинувши прив'язки до честі і призначення результату творчості в зв'язку з наданням йому правової охорони. Пізніше в 1920 році на законодавчому рівні відбулось закріплення нових прав авторів творів мистецтва, серед яких – право на відтворення. Разом з цим було розмежовано право автора на його відчужений твір і права набувача матеріального носія, в якому виражено твір мистецтва [7; 108].

Наразі основним нормативно-правовим актом покликаним регулювати авторські правовідносини є Кодекс інтелектуальної власності 1992 року. Кодекс складається з книг, в яких визначено: предмет авторського права, права авторів, способи використання творів мистецтва [8]. Слід акцентувати увагу на тому, що важливе значення у регулюванні авторських правовідносин несуть міжнародні договори, наприклад, Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, учасницею яких є Франція.

Очевидним стає, що розглядаючи питання правового регулювання використання творів мистецтва, доречно звернутись до світового розуміння поняття «свобода панорами» та більш детально розглянути його складові. Свободою панорами вважається право на вільне фотографування в громадських місцях, у яких постійно розташовані пам'ятні публічні об'єкти, наприклад, об'єкти архітектури, скульптурні об'єкти, твори мистецтва тощо [9].

На основі проведення детального аналізу наукових праць та юридичної літератури ми маємо змогу говорити про наступне. Так перше правове закріплення термін «свобода панорами» *panoramafreiheit* отримав у німецькому законі про авторське право «*Urheberrechtsgesetz*», зміст частини першої ст. 59 закону говорить про те, що допускається відтворення творів, які розміщені в громадських місцях (на вулицях, дорогах), за допомогою прийомів образотворчого мистецтва, зображення графічним способом, на фотографіях, у кінематографічних роботах, а також поширення і публічний показ таких творів. Однак для архітектурних творів дане положення поширює свою дію виключно

на екстер'єр. Свободою панорами звужено права власника авторського права вживати заходів у зв'язку з порушенням авторських прав відносно фотографа або будь-кого іншого, хто поширює зображення. Свобода панорами є певним винятком із загального правила, за яким власник авторського права має виключне право дозволяти репродукцію та розповсюдження твору [10].

Слід відзначити, що у різних країнах правове регулювання даного питання суттєво різниться. Наприклад, свободою панорами за німецьким законодавством дозволено здійснення вільної зйомки, а також розповсюдження зображень об'єктів, які знаходяться у вільнодоступних місцях. Проте, наприклад, в Україні, яка відноситься до романо-германської правової системи, надано дозвіл лише на відтворення об'єктів захищених авторським правом лише з метою висвітлення поточних подій та в обсязі, виправданому інформаційною метою.

Провівши аналіз чинного українського законодавства робимо висновок, що поняття свободи панорами наразі відсутнє. Попрете 1995 року Україна приєдналася до Бернської конвенції щодо охорони літературних і художніх творів, відповідно до якої, положення свободи панорами набувають міжнародного статусу та можуть бути застосованими, без спеціальної згоди автора (за умови, що це не суперечить внутрішньому законодавству країни), за умови, що відтворення об'єкта здійснюється з некомерційною, або інформаційною метою, а також, якщо об'єкт, на який поширюється свобода панорами, постійно знаходиться в громадському (вільно доступному) місці (норма обов'язкова не для всіх країн) [11].

В науковому доробку Ж. І. Зварич поняття «громадське, публічне місце» є невизначеним та неоднорідним для різних країн [12; 95]. Під цим поняттям, наприклад, за законодавством Німеччини розуміється простір поза межами приміщень (зовнішній простір), законодавство Великобританії, Ірландії та Коста-Ріки визначає це внутрішнім простором будинків, як об'єктів авторського права та простір музеїв, де розміщені такі об'єкти.

Фактично необмежено законодавством використання зображення споруди, зображення без отримання попереднього дозволу від автора споруди у країнах таких як: Німеччина, Швеція, Великобританія та деякі інші [13].

На основі проведеного аналізу законодавства різних європейських країн відносно регулювання свободи панорами, маємо змогу виокремити, що у порівнянні з іншими країнами Європи в Німеччині свобода панорами закріплена законом. Також справедливо можна говорити про те, що саме Німеччина є найбільш лояльною до «фотолюбителів». Адже в країні дозволено фотографувати не тільки твори архітектурного чи образотворчого мистецтва, але й художні календарі, поштові листівки та інші подібні до художніх твори, які виставлені на вулиці або в приміщеннях і, які є вільнодоступними чи доступними в певні години (якщо твір мистецтва знаходиться в приміщенні). Так важливо відмітити, що публічне місце у Німеччині – це територія або простір перебування людей, до якої можна потрапити без сплати відповідних грошових коштів. Вільнодоступними місцями є: парки, сквери, вулиці, алеї, адміністративні та громадські заклади і тому подібне. Однак попре велику лояльність німецького законодавства до «фотолюбителів», слід акцентувати на тому, що навіть у громадському місці, здійснювати фотозйомку об'єктів захищених авторським правом за допомогою дронів заборонено [14].

Відносно недавно до країн із так званою «свободою панорами» долучилась Бельгія, 15 липня 2016 року у країні набув чинності закон, що дозволяє фото – та відео зйомки будівель та скульптур, які постійно знаходяться в вільно доступному (громадському) місці, та подальшу їх публікацію. При цьому авторське право не вважається таким, що порушено [15]. Такі позитивні зміни в бельгійському законодавстві в свою чергу дозволяють ілюструвати статті у Вікіпедії такими відомими світлинами, як: Атотіум та будівлі авторства Віктора Орта. А також поправка до закону про авторське право дозволяє в рамках закону вільно створювати та поширювати фото будівель та міських скульптур.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши вищезазначене, слід наголосити на тому, що з урахуванням міжнародного досвіду правового

регулювання стосовно використання творів мистецтва й закордонної практики вважаємо за необхідне, що Україні необхідно прискоритись у реформуванні національного законодавства в сфері авторського права і суміжних прав, а саме надати чітке визначення поняттю «свобода панорами», а також удосконалити механізм захисту та охорони творів мистецтва, що розташовані у вільнодоступних (громадських) місцях.

Список використаних джерел:

1. Верба І.І., Коваль В. О. Основи інтелектуальної власності: навч. посіб. / за ред. С.В. Чікін. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: НТУУ «КПІ», 2013. 262 с.
2. Монтескьє Ш.-Л. Избранные произведения. Москва: Госполитиздат, 1955. 803 с.
3. Явич Л. С. Общая теория права : учебн. Ленинград: ЛГУ, 1976. 287 с.
4. Кузнєцова Н., Кохановська О. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Право України*. 2011. № 3. С. 21–29.
5. Капіца Ю. Особливості гармонізації законодавства країн СНД із законодавством Європейського Союзу у сфері охорони інтелектуальної власності. *Право України*. 2011. № 3. С. 92–100.
6. Sevin M. Etude sur les origins revolutionnaires des codes Napoleon. P., 1879. P. 70–77.
7. Лебедь В. В. Творческие произведения как объекты французского авторского права. URL: <https://law-journal.hse.ru/data/2011/03/01/1211541868/2-2010-11.pdf>
8. Основные институты гражданского права зарубежных стран: сравнительно-правовое исследование / под ред. В.В. Залесского. Москва: Норма, 2009. 1183 с
9. Commons: Freedom of panorama. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/Commons:Freedom_of_panorama.

10. Wolność panoramy. URL:
https://pl.wikipedia.org/wiki/Wolność_panoramy
11. Що можна і що не можна фотографувати в Німеччині. URL:
<https://www.dw.com/uk/що-можна-і-що-не-можна-фотографувати-в-німеччині/a-45081536>
12. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів: Конвенція, міжнародний документ від 24.07.1971 р. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051
13. Зварич Ж. І. Співвідношення свободи панорами та вільного використання творів у контексті фотографування об'єктів авторського права. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2010. № 25. С. 93-99.
14. Улітіна О. В. Деякі питання авторського права на фотографічні твори і свобода панорами архітектури. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. № 34. Т. 1. С. 110-113.
15. У Бельгії впроваджено свободу панорами. Вікімедіа Україна. URL:
<https://wikimediaukraine.wordpress.com/2016/07/20/freedom-of-panorama-in-belgium/>

Уткіна М.С., Шепотько А.О. Правове регулювання використання творів мистецтва: зарубіжний досвід. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 434-439.